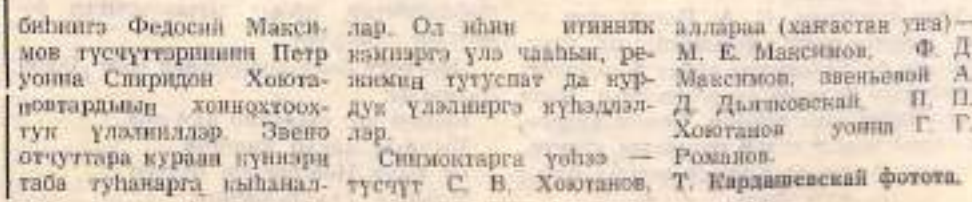

№ 96 (7169) ● 1991 жыл. Атырдык мыйын 10 күнө. Суббота ● Сманата 8 харчы

Окуучулары сана үөрөх дыйдыгыр бөлөмзөһүннүгэ, чопчу ылан эттэххэ, өрөмүөн үдэтүгэр, элбэх ыарахаттар үөскөтүнэлэр. Быыл 13 объекка өрөмүөнү ыыттарыахтаахпыт, интернат уюмга үдэтүгэр олорор дыйдыр дыйыһын улахаччык — тыһынбыга, олору сыдытыахтаахпыт, табыннар балаһыанньа-лаахпыт. Онон Хонтоботтон төрүттээх студеннар, уопускаа сыдыааччылар, атын үөрөх заведицеларыгар үөрөнээччилэр таба өйдүүлэригэр багарарбыт.

Агрошкола-таас корууну туурун эмиз-харсытар үөскөтүнэлэр. Урукку

табыллар, балажанына-
лаахшыт. Онон Хонтоѳот-
тон төрүттээх студен-
нар, уопускаҥа сылдыач-
чылар, атын үөрэх заве-
дениеларыгар үөрөннээч-
чидер таба өйдүүллэригэр
баҕарабыт.

Агрошкола-таас көрү-
лүн тутууги эмиз-харыс-
тар уоскаэтилэр. Уруксу

Осудула бэйэтин кыагы-
нан 400 кв. м. нэниээх
теплица уонча оранжерия
тутта сатыыр. Ити произ-
водственной үөрэхтээһин-
иэ үчүгэй тыраанын буо-
луохтаах база ситэриннэ
лиит. Ол бичиктээһинэ
«Агропромэнерго» (на-
чалык Оконешников Ни-
колай Васильевич) уоту-

● Сага үөрэх дылын көрсө ●
БЭЙЭТТЭН ТУТУЛУКТААБА ХААМЛА

Сааман элбэх үлэ улахан үөрэнэр керууска ынагылдыахтаах. Динэ хагас ынагын асылаатын аныгар туу мурунна. Ону оботторуохха, муостатын баадыктааттан, анылаатыттан тийэс өрө көтөхтөрөн, сагардыахха наада. Ул—100 тыһ. солк.—баар, оттон үлэниг илиини көрдүү сатаатыбыт да, булбатыбыт, Бисаан, Хонтоботтон төрүттээх студеныары кытта кэстэтибит. Кинилэр сага кээн эрэллэр. Ошон окууэланы үөрэх дымдыгар толору бэлэн оңоруу—киилэртэн быһаччы уонна улахан туулуруктаах. Эдэрдэр ону өйдүөхтэрэ дин эрөнөбит. Оромүөнгэ туһаныллар матырыйаал эмиз сүннүэн, баар дикхэ сөн. Нерюнгритаан, Якутскайтан барыта 20 тыһ. солк. тутуу матырыйаалларын, араас суол кыраасканы тизитэрэн араллыбыт.

өртүгөр наар калин бири-гөздөзөри туһанарбыт, аны тохтуох нурдук буолла сүүн-савын калбеттер-барыбатар, биир тылһанан өттөххө, атахтары ыараа-та. Бу объект уба эмиэ керүллэн турар. Олох-тох кыра предприятие туһааччыларын кытта кэп-сэтинэн эрөбүт. Калар сыл, арааһа, өскүөлө үө-рүмэччилэрттэн кален-чик кидитигэр үөрөтөрүнү наада буолсу.

Тыя хаааайыстыбатын шинэчлэлтэй хамт хөгжлийн турунтаахтайн быһаарыгыга тирэх буолуохтаах агрошколаны тутуу, мин санаалар, оройуон бүтүүнүн дымадыта буолуохтаах. Онон оркуоланы тутан испит «Агропромстрой» МПМК-а тигээдэр тигээдэрин быһсан үлэлиин, көмөлүүн сеп этэ Агрошкола республикага билигин Сунтаар Элгээитигэр эрбээр. Онон тыа хаааайыстыбатын специалистарын бэлэмниир суолтасыах кыһа курдун өйдөнүүн наада.

Кадры иттин осуола
материальной базатын кыт-
та бызаччы сибазетазX.

-күөлүн тардыыны бетаарныта буолар. Үөрөх дьыла сабаллалара субу кэллэ. Оһон ити тарылта ураты болдомтогун ууран, күүнү бу объекттарга сырадарыгар баарарыбыт.

Оссуоланы нтинэн хааччылыыга, өрөмүөнүгү холоотуоххо, үлэни бачача ыыттыбыт. Кочегардар оһохтору ыраастаатылар, котелларын көрдүлэр, интитилэр, системаны сууу-тардылар. Онон, этэҕигэ буоллабына, кыһын харгыс үөспэммизин сөп курдук. Надреман хааччылыыс куһағана суох. Историкка маадыарбыттын районога сайаалкалаабыппыт. Сүннүүнөн сага үөрэх дыһаыгар бөлөмнөнүн нтинник Оттон хас биридди учуутал сага үөрэх дыһаыгар бөлөмнөнүн саас үлэлээн бүтээт, саҕалыыр: туох саҕаны, учугай, интэриэһигай булбутун муһуунан иһэр, ма-бинетин байытыыга үлэ-лэнэр, өлөрү кытта көрсөргө бөлөмнөнэр.

Е. ПЕТРОВ,
агрошколатын
директора.

ЫАЛДЫПЫТ—АВГУ

Бу күнүгө билиги оройусмуттар эдэр философ Ефимов Иван Иванович—Август Муран ыалдыт-таата. Кичи сайынгы күөх нэми баттаа сирп-дой-дуну көрдө-иниттэ, дьонугуу-сэргэллэни көрсөн ки-сэттэ. Билиги корреспондентны Семен Попов ки-ниттэн хас да мыйааһыларга эппэттиригэр көр-дөстө.

Ыйыты: Иван Ивано-
вич, туох соруктаах кэлэ-
сылдьарыны? Кытаасты
кэспин түс эрэ.

Эпигот: үгүстөр мин
Бахсы Толоонуттан төртүт
тээхпин - сыдыааннаахпын
дизатхипна, собуяа итгэл
дэр. Арам Иван Кирилло-
вич Ефимов Бахсы То-
лоонугар төрөөбүтү-үөскээ-
битэ. Кэлпн үөрөхтөнөн
географической наука док-
тора буолбута. Дойдуту-
гар хаста да кэлэ сылдьы-
быта. Кини 1971 сыллаах-
ка мадданы өлбүтэ. Мин
сунууһун, Ленинград уон-
на Якутская куораттарга
институттун Ийэлээх-
пин, бадылаахпын, бил-
гин Якутскаяга олорубут.
Мин, арам дойдутун сы-
ныан көрөөрү, кэллим.
Элбэх үбүһүннөрдөөх сү-
дү дойдү дигэн итэбин.
Инникитин үлөөр-хамна-
сар туһалаах буолаарай
дип саныбын.

Бийлгээ: сөлжө эгзэйн
Дойду сирэ тардыгты,
лаах буолаачы. Эн били-
гин тух идэин баһылаа-
гыл? Вачээтэн нөрхө-
лүнэ, пост эрэ баһыгты-
нан буолбакка, чинчийэ-
чт, публицист баһыгты-
нан эмнэ үлэлдир эбиккин.
Болпуруослун зангэз со-
дус эппиэтээз эрэ.

Эхнэвт: Ленинград буюу
раттаары философия инс-
титутун бүтэрэн, ол инс-
титут аспирантуратыг

үөрөнэбин, Билигин Тыл, литература уонна история институттар үлэлиниб, Кандидатскай диссертацибны «Саха ойуттары, философиялара» диэн теманы ылан үлэһэбин. Олус интэриэһинэй, Ону таһа хоһоон суруйабын. Үһүс кинигэбин французскай тылынан таһаартарары ыалдьабын. Мин санаабар, отой тыттыллан, чинчилэн кэрэ илик теманан саха бастакы интеллигенцирин, холобур Алтан Сарын, В. В. Никитин, уо. д. а, тустарынан суруйуу буолар. Эссе-роман суруйан эрэбин, Хаһан бүтүрэрим билдэбэт. Эссе алабын үөрэттэххэ, билиэтхэххэ наада.

Ыйытты: ити хоһоонно-
рун кинигэлэриттэн Саха
сирин, издательствотыгар
таһаартарабын дуо?

Элнэгт: бийдлгы сэлга тахаартарбалпын. Мин бэ-
цэттэннэххэ эрэ днэн
бэцэттэнэри сөбүлзбөл-
пын. Уолсайынан эттэххэ,
малчаары издательствова
книгтэни тахаартарыны
ырахаттардаах эбит.
Элбөх издательствола
баалара буоллар үчүгэй
книгтэни тахаартарыыга
конкуренция үөскүү этэ.
Бүтүһүмүс ол суох. Бүт.

Ыйыгыг: дойдугар-сир-
гэр изэлэн хамна, сырыт-

ТЫНГ, ТУОХ ОЙГО-САНААГА
КАЗЫН?

Эгнээт: адам дайдуу керүүхүүн багарытты мараатта. Бир сууду этиэн этэ. Дайду сиритэр төрдүстүн кини хааныгар баар быһыылаах. Манын излэн сынньаммыкка, дүхас буолбукка дьылыбын. Парикка өтөрдөөүтэ ыттары көрдөрөр быыстакада сылдыбытым. Оһио французтар саха лайкаларын питомниктарга ил.питтэрин адалыттар этэ. Эгинэ байалээх боруода ыттар өрө чынаан ахкан гураллара. Кимизэ да кыһамматтара. Арай, сака лайкалара, минин көрөөт, утары сырсаан кэлбүттэрэ, атын дьонго тобо өрө чугаһаабатахтара. Арааһа, кини этэн эрдэхтэрэ хаан тардыстыты дүэн. Ол кинилэр хантан мин саха хааннаахпын билдэхтэрэй? Олус нитэриэһинэй түгөн этэ. Адам төрдүн-ууһун билэр дьону нөрүстүм-билдистим. Баксы уустара былыр-былыргыттан аатыраллара. Арааһа, олоҥ тардыбыт сухаларын тимирэ дуудуэн суха тимирин өтөхтөн булан, көрөөрү ылым.

Ыйыгты: дойдун тулунан ойдобулун изгээбитэ үчүгэй. Аны хаан изилээххний?

Эпизет: быйыл күнүн литературнай китеп форматынан абааччыларымын көрсүбүт китеп динбин, Хоһсоннорбун сахалым тылбаастата манна ыы. тым этэ.

— Чэ, оччоҕо көрсүөххү
дизэри!

**С. А. Новгородов төрөөбүтэ 100 сылын көрсө
ЫАРАХАННЫК КӨСТӨР КЫРДЫК**

(Бүтүүтэ. Иштин хаһыат 94, 95 №№-гэр көр).

Бу суруйтан көстөрүзүн, С. А. Новгородов аан тыл суруйан «Дыаланы Дыаалыбы» собуруу таваартарар баба санаалаах эбит дигэн сэрэйэҥин. Ол эрэри маһыаха чуолкайдыааһын аада. Семен Андреевич М. Г. Поталоваба мыһыт 1920 сыл күлүн тутар 12 күнүзэҥи суругар: «Мне дали «Бедного Якова» на рецензию, я раз прочитал эту пьесу, но оформить рецензию совершенно не имею времени» дигэн эппиттээх. Оччотугар киини собуруу олонор буолбана, «Саха аймах» обществотугар үлэллэр кэмгэр бу рецензияны суруйбут буолуон сөп эбит дигэн түмүккэ кэлэҥин.

Элбэх докумуоннартан көстөрүзүн, оччотоогу саха нуруотун интеллигенцияны чулуу педагогителэрэ С. А. Новгородов суолтатын олус табатын өйдөөбүттэр уонна кэмгэр өйөөбүттэр. Ону биһиги правительство баһылыктары М. К. Аммосовы, П. А. Ойуукуускайы, суруйааччылар А. Н. Софроновы, А. Е. Кулаковскайы кытта суруйсуулартан, нуруоту үөрэхтээһини боппурообуттар туох да кэтэх санаата суох түмүкүлээхтик ылсан үлээбэиттэриттэн даҕаны уонна Семен Андреевичи саха нуруотун интэриэһигэр туһуланар бары боппуроостарга мунгура суох итэҕэйбэтириттэн даҕаны көрөбүт. Ини барыта дингаччылар сүрдээх кытас кэмгэ нуруотун туһатыгар тиһин боппуроостары ситиһинилээхтик толору боломуочуулаахтын контуруоллууругар тирээһин буолбута чуолкай.

Үнхэ сүлдэн, С. А. Новгородов элбэх эмнэлэгтэйрнай матырыяалы хаал, тарбыта бу ниництүн элбэх боппурусна эппизти бигэрэ саарбага суох. Иини сурунтарын аага олорон, Семен Андреевич олус дийнх культураалаабын, тууурдаарын, туохха барытыгар кырдыгынан сыдыарын итэрэйдүн.

Визаларын курдуу, Семен Андреевич сурук баянатын, талы сайыннарыны бопуруостарыгар, о. д. а. А. Е. Кулаков, каймы ынтта элбэхтэ кэлсэппитэ суруй-субута. Онуку биир сурукка: «Итак, ты идишь, что я зрело обдумал все твои предложения. Давал свои возражения, я только информировал или делал тактические поправки, избегая полемики в истом виде; этим можешь объяснить понойный тон в этом «моем» ответе». Прешу сохранить его, я сохраняю твою ритину. Оба документа по моему взира-дению из командировки могут быть апечатаны в отделе научной хроники журнала Якутского губернского отдела пробора.

Приветствую тебя как научного работника по подразделу исследования кутской губернии.
Жму крепко твою руку, твой Самозванец этиллибит.

«Наш первый лингвист С. А. Новго-
дов знает родственные нам тюрские
языки, сумел вполне ясно определить
особенности якутского языка» — писал су-
лугубу Кунда 1924 сыллааха.

«Транскрипция Новгорода» в течение восьми лет была величайшим орудием культурной революции среди трудящихся все неграмотной, отсталой Якутии» — так «Литературная энциклопедия» ахиса томугар 1934 сыллаахха суруйуудар П. А. Ойуунускай урдун сыанаады биэрибит.

Ити салааны сурууааччылар А. Н. Фронов, А. Е. Кулаковская, С. С. Яковлев—Эрдик Эрстнин суруйбут ысталааларыгар, айбыт ырыаларыгар бөтөнчө түрүлдөр.

Лингвист бийр дөйдулаага поэт Дьуон
ангылы:

Кызын уст сыламар мин оро
Бастаым аагар кинигэм
Бу блар Новгородов оччою
Бизрбит суруса-бичнес.

Одоо кишигэтийн хэлсээний
Аахтаран агам сэргийрэ,
— Мин уолум Өндүрэй Сэмэнийн
Курдук үерэхтээх буол, — диирэ.
Семен Андреевич ити курдук бар
Альонун бары эйгэтнээр үчүгэйинэн са-
быдыаллаабыт ийди зогт.

Мин санаабар, билигин даганы Семен Андреевич туһунан лингвист-ученай диялдьобул байылар. Кини норуот фольклорун хомуйааччы уонна суруйааччы, бэрэстэхэй публицист буоларын туһунан инчийин билигин даганы ыраадынан итэтэ суох. Итинэн сизэтэрэн кини өртөххэй тылбаасчыт буоларын, олус-уран тылбаастар оҥоһуллубут, тооруллубут маастарыстыбаларын туһунан биир да боччумнаах ыстатыйа дуу, да дуу бварын булан ааҕа иликпин. Норуот ааҕар кинигэлэригэр, ордух-өрөх кинигэлэригэр, хайдахтаах курдук у сахалыы тылбаастаан нуучка норуотун остуоруйаларын, нуучка улуу суруйааччыта Л. Н. Толстой көпсөүннэрин, остуоруйаларын тылбаастаабытын адыас-ара маннайгытан сахалыы суруллубут курдук ылынабын. Үчүгэй тылбаас-вар буоллаҕына, ол ситиһиннэрин кэ-энидир үлэ баар буолуон сөт. ээ.

Лингвист-ученый тус байгалийн олоо, арахаттардаахын да ийин, самазтын үхэрбэлхэ үлэлэдийнэ патриотическай эйн төлөөхүн үтүе холобурунан буолар. Аар кырдыгыгэ эттэххэ, сана былаас өскөзүн пеллүр бастагы хардыылары С. Новгородов аймах-хаан дьонноругар араханник тайаммыта, сис баайдар эйн сирийтэ-харахха аниымы, үтүрүйүү нар этэ, Ити тыйыс сыһыан Семен Андреевич өлбүтүн кэинэ өссө күүһүр-үтэ. Быраатын, советскай-партийнай үлэ үлэлиин өлөрөр Андрей Андреевич Новгородовы 1930 сыллаахха бэс ыйы-р олоо суох баайсан, ытан өлөрбүт-рө. Ол билигин көннөрүлүннэ, «Чол-ой» сурунаал 1991 сыл 5 №-гэр ба-ыгыра түбэһэн репрессияламмыт А. А. Новгородов аата-суола чөлүгөр түһэри-лбитин туһунан суруйдулар.

Санааны түмүктээн өлтөххө, С. А. Овгородов дитературнай, научнай үлэрин нэһилиэстибэтин норуот

арангата аагарын курдук элбэх тирайн-
нан бэцээтнээххэ сөл этэ, Тызы дүрүн-
няк ингэриммит киин културатыттан
дьон-сэргэ үөрэниэ, С. А. Новгородов
ыраады өтө көрөн туруорсубутун, кыл-
гас кэмгэ хайдахтаах курдук элбэди
үлээлэбитин биллэ-өйдүү этэ. Киин
үлэтин-хамнаһын төлөрүтүк, бары өртү-
нэн көрөр, сыаналыыр нэм кэллэ.

Бу кылгас бәлиәтзәһин саваларын
С. А. Новгородов «Төрәбүт соругум»
дизн хоһоонунан түмүктүүбүн:

үсскээт нэскилим
төрөөбүт соругум дигэн
сахэ эрэйдээххэ
саргыны салайарга
сананан сылдьабын,
сагастарым барахсаттар.
Дьонум сордоохтору
дьолго тиксэрэргэ
дьонуннанан сылдьабын,
доѳотторум оѳолоро!
Ытык ырам
ыттыһа суоѳа,
аймы санаам
алдьаһа суоѳа,
кэра санаам
киэркэйэн биэриэ!
Саха ураанхай
дьоло гомтойуор,
өргөѳө үрдүөр,
баайа барҕармар,
бийаһа дэлэйиэр,
ойе-санаата уһуор,
үөрөѳө дириҥиэр диэриттэ (...)
онорбут онѳуум
ордук үчүгэй буолан иһиэ,
тэрийбэт тэрээһиним
талгэнэн иһиэ.

Саха бастаагы лингвист-ученайын С. А. Новгородов норуотугар кэрнэс-хомуруос тыллара итиннигитэр. Билигин даҕаны Семён Андреевич айбыт алфавитын туһаныы кэскиллээрин туһунан быһаарса суруйуу элбээн иһэр. Саха норуота саага олоххо үктэнэр, үүнэр-сайдар тосхолун салайсыбыт улуу уолун үтүөтүн, өгөтүн умнуо суоҕа, кини туһунан сылаас өйдөбүлүн кэнэтэ-үһэтэ турарыгар аргэнэбин.

СЭМЭН ТУМАТ

